
ЧОРНОУС В.П.,

кандидат педагогічних наук,
викладач, Рівненський економіко-
гуманітарний та інженерний
коледж,
м. Рівне

УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена проблемі розвитку творчих здібностей майбутніх учителів початкової школи. Розглядаються умови розвитку творчих здібностей студентів та їх реалізація у навчально-виховному процесі.

Ключові слова: творчі здібності, педагогічні умови, навчально-виховний процес, майбутній вчитель початкової школи.

Статья посвящена проблеме развития творческих способностей будущих учителей начальной школы. Рассматриваются условия развития творческих способностей студентов и их реализация в учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: творческие способности, педагогические условия, учебно-воспитательный процесс, будущий учитель начальной школы.

The article is sanctified to the problem of developing creative skills of future teachers of primary school. The terms of developing creative skills of students and their realization are examined in an educational process.

Key words: creative skills, pedagogical terms, educational process, future teacher of primary school.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими завданнями. Складні на сьогодні умови розвитку українського суспільства детермінують зниження престижності професії вчи-

теля, що певною мірою є причиною зменшення творчої складової у професійній діяльності педагогів. Відтак, однією із вагомих проблем реформування освітньої сфери є формування творчих здібностей педагогічних працівників, зокрема йдеться про

© Чорноус В.П., 2013

актуальність формування майбутніх учителів початкової школи. З огляду на те, що сферою реформування творчих здібностей майбутніх фахівців є навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі, саме в ході освітнього процесу актуалізується потреба забезпечення педагогічних умов формування творчих здібностей майбутніх учителів.

Аналіз досліджень та публікацій.

Проблема створення сприятливих умов для формування творчих здібностей студентів була предметом наукового зацікавлення багатьох вітчизняних і зарубіжних учених (В. Андреев, Ю. Бабанський, Л. Виготський, В. Загвязинський, В. Моляко, С. Рубінштейн, С. Сисоєва, Е. Торренс та ін).

Педагогічні умови формування творчих здібностей майбутніх учителів початкових класів тлумачаться неоднозначно. У тлумачному словнику поняття «умова» трактується як «необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [4, 633]. Ю. Бабанський, розглядаючи закономірності педагогічного процесу, наголошував, що «ефективність педагогічного процесу залежить від умов, у яких він протікає [2, 78]». С. Рубінштейн стверджував, що «зовнішні причини завжди діють лише опосередковано, через внутрішні умови. При поясненні будь-яких психічних явищ особистість виступає як пов'язана у єдине ціле сукупність внутрішніх умов, через які виявляються усі зовнішні впливи [5, 308].

Ми погоджуємось з цими висновками, адже вони є актуальними для процесу формування творчих здібностей майбутніх фахівців. Відтак, педагогічні умови формування творчих здібностей майбутніх вчителів початкової школи можна визначати як суттєві компоненти у процесі навчання, внутрішні і зовнішні обставини, які обумовлюють, впливають і сприяють активному формуванню

творчих здібностей, оскільки без відповідної спрямованості яких навчання не досягає наміченої мети; це створені зусиллями колективу умови для поліпшення навчального процесу, це система органічно пов'язаних між собою психічних і практичних дій, спрямованих на розв'язання конкретних педагогічних завдань навчання [6, 23].

Метою нашої статті є висвітлення умов для розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науці дослідники процесу шкільної та вузівської підготовки виділяють декілька груп педагогічних умов. В. Андреев [1] суттєво важливим вважає застосування комплексу навчальних методів і форм залежно від змісту та специфіки матеріалу, що підлягає вивченню, моделювання майбутньої педагогічної діяльності. Для розвитку творчих здібностей студентів автор формує принцип діалектичної єдності й оптимальної взаємодії на усвідомлювані (логічні) і неусвідомлювані (інтуїтивні) процедури навчально-творчої діяльності. Правила реалізації цього принципу знаходять відображення у процесі: педагогічного керівництва навчально-творчою діяльністю, яку необхідно періодично стимулювати і впливати як на свідомі, так і несвідомі процедури психічної діяльності студентів.

Отже, з огляду на вищесказане можна зробити висновок про те, що педагогічні умови варто поділити на три групи: організаційні, методичні та психолого-педагогічні.

Організаційні умови пов'язані зі специфікою змісту, засобів, форм і методів навчального процесу та практичною підготовкою майбутнього вчителя початкових класів, відповідним матеріально-технічним забезпеченням, розробка та впровадження галузевих стандартів вищої освіти.

Творче становлення особистості майбутнього вчителя залежить від по-

будови навчально-виховного процесу, що обумовлено цілями, змістом, методами і прийомами, організаційними формами і засобами навчання. У контексті вищевикладеного організація навчально-виховного процесу повинна бути спрямована на створення оптимальних умов розвитку студентів таким чином, щоби вони мали можливість брати участь у різних напрямках, типах, видах творчої діяльності протягом навчального року, семестру, тижня, заняття.

Особливості організації творчого навчально-виховного процесу відзначаються:

навчальним планом та програмним забезпеченням, що уможливорює індивідуалізацію навчання студентів; гуманістичною системою контролю і обліку навчально-дослідницької діяльності оцінювання, що надає можливість створення стану психологічної розкритості, творчої свободи студентів;

активізацією творчої діяльності студентів.

Важливим кроком на шляху формування творчого мислення студентів вважаємо вироблення вміння самостійно працювати. Сучасний стан функціонування системи вищої освіти України позначений перенесенням акценту з навчальної діяльності викладача на самостійну пізнавальну діяльність студента. Якість самостійної роботи як важливого методу розвитку творчих здібностей майбутніх учителів буде високою за умов:

максимального використання всіх форм і методів самостійного здобування знань (пошук необхідної інформації, участь у роботі проблемних гуртків, написання курсових, дипломних робіт), за такого підходу відбувається трансформація виховання у самовиховання, педагогічного керівництва у самоуправління студентів під час навчальної, наукової, творчої діяльності, а також педагогічного контролю – у самоконтроль;

збільшення частоти оперування

активними методами і формами організації навчальної діяльності студентів (проведення дискусій, ділових і рольових ігор, застосування евристичних методів, модульного навчання);

поєднання самостійної та колективної творчої діяльності, заохочування співробітництва.

Методичні умови, пов'язані із навчально-методичним забезпеченням навчально-виховного процесу, це, насамперед, удосконалення навчальних та робочих програм, за якими готують майбутніх учителів початкової школи; розроблення та впровадження інформаційних технологій навчання майбутніх фахівців; удосконалення електронної бази нормативної документації та інших положень; підготовка наукових, навчально-методичних розробок, які застосовують для формування творчих здібностей майбутнього вчителя; наукова та організаційна діяльність в руслі підготовки навчально-методичних матеріалів, підручників, посібників з метою забезпечення самостійної роботи студентів.

Психолого-педагогічні умови – це умови, специфіка яких зумовлена психологічною готовністю до педагогічної праці та суб'єкт-суб'єктні відносини між викладачем та студентом. До згаданих умов належать мотивація навчальної діяльності, знання, вміння і навички, що формуються у процесі фахової підготовки, створення творчої атмосфери, залучення студентів до творчої діяльності.

Найважливішою та необхідною умовою розвитку творчості як у зарубіжній, так і у вітчизняній психолого-педагогічній літературі є мотивація. Отже, педагогічна діяльність, що спрямована на виявлення й розвиток творчих здібностей студентів, має ґрунтуватися на формуванні мотиваційної сфери, яка загалом детермінує навчальну поведінку. Мотивацією називаємо систему психологічних факторів, що визначають активність на-

вчально-пізнавальної діяльності студентів із витратою зазначених зусиль на рівні старанності, сумлінності, наполегливості прагнення до самовдосконалення для досягнення поставленої мети. Слід підкреслити, що для кожної особистості мотиви можуть бути по-різному співвіднесені один з одним, взаємодіяти, виступати у якості основних та другорядних.

Е. Торренс, розглядаючи умови, які сприяють творчості, відзначає передусім такі: можливість ставити запитання; вимоги до курсу, які передбачають потребу творчого мислення; повага думки студента; заохочення індивідуальних відмінностей; час для інкубації [7, 80]. Втім, варто підкреслити, що фактором підвищення чи зниження творчої активності особистості у нашому випадку студента є очікування оцінки праці. Оскільки прояви творчості є наслідком внутрішньої мотивації, то надмірний акцент на оцінюванні, рейтингу та інших способах винагороди негативно позначається на творчій самореалізації особистості. Для реалізації творчого підходу студенти повинні відчувати, що їхні ідеї й думки, особливо незвичайні, будуть сприйняті під час заняття, а від викладача залежить створення атмосфери толерантності й заохочення виявів оригінальності та незалежності думки. Студенти, які відчувають із боку викладача зацікавленість і підтримку, більш схильні до демонстрування свого творчого потенціалу [7].

У психолого-педагогічній літературі традиційним є виділення двох груп мотивів, які впливають на процес формування творчих здібностей студентів. До зовнішніх варто віднести організацію навчального процесу, взаємостосунки викладача і студентів, удосконалення змісту математичних дисциплін, використання професійно-орієнтованих завдань, нетрадиційних форм навчання, психологічну атмосферу у студентському колективі. Внутрішніми мотивами є професійно-значущий мотив (мотив професій-

ного становлення, бажання отримання якісних професійних знань), пізнавальні інтереси, потреби у набутті нових знань, почуття обов'язку, необхідність самовдосконалення, бажання бути першим, прагнення до особистого успіху, мотиви планування майбутньої життєдіяльності, нахили, уподобання, здібності. Розвиток внутрішніх мотивів відбувається шляхом переходу зовнішніх мотивів у внутрішні через формування пізнавальних інтересів та професійної спрямованості навчання [6, 25].

Аналіз наукових джерел з окресленої проблеми дає також змогу стверджувати, що на розвиток творчих здібностей значний вплив має й когнітивний компонент – знання, уміння і навички, що формуються у процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Важливою умовою формування творчих здібностей студентів є створення сприятливої творчої атмосфери. Аналіз наукових досліджень з означеної проблеми дає підставу зробити висновок, що домогтися такого стану можна або завдяки володінню спеціальними методами регуляції власного емоційного стану, або шляхом створення сприятливого емоційного креативного клімату [3; 210].

Важливою умовою формування творчих здібностей майбутніх учителів початкової школи є залучення студентів до творчої педагогічної діяльності. Виділення названої педагогічної умови ґрунтується на врахуванні положень діяльнісного підходу до навчання, що становить, як відомо, основний аспект будь-якої педагогічної технології з огляду на те, що результати навчальної діяльності педагогічного процесу виявляються шляхом залучення учасників цього процесу до реальної педагогічної діяльності. Відповідно, припускаємо, що процес суб'єктивного перетворення особистості майбутнього вчителя початкової школи слід розглядати у контексті вирішення тих протиріч, які виникають

на різних етапах формування особистості студента. На першому етапі можна застосувати таку форму творчої діяльності, як доповідь на практичному чи семінарському заняттях, що допоможе студенту розкрити свій внутрішній потенціал та показати власні вміння і навички на практиці. Ще одним етапом розвитку творчих здібностей вважаємо наукову роботу – роботу над дослідженням певної педагогічної проблеми та апробацію її результатів на науково-практичній конференції, семінарі. Вагомим чинником стимулювання творчості може бути особистий, творчий план майбутнього учителя, основне завдання якого – спонукання до роздумів про свою роботу, до самоаналізу, самовиховання та творчості. Серед низки чинників організації творчої діяльності майбутніх учителів початкових класів констатуємо особливість такого фактора, як свобода критики, проведення творчих дискусій, вільне висловлювання власних думок. На ґрунті трактування системи формування творчих здібностей студентів як керованого процесу вважаємо, що його успішна реалізація можлива в умовах двобічного керування управлінням викладача та самоуправління студента, причому гнучкості таких видів управління можна забезпечити шляхом дотримання у процесі професійно-навчальної діяльності принципів пріоритету позитивного зворотного зв'язку, конструктивної взаємодії учасників педагогічного процесу (виділення значної частини змісту системи підготовки для самостійної роботи студентів та використання ефективних форм співпраці студентів з викладачем і між собою, наприклад, запровадження групових форм роботи, виконання індивідуальних науководослідницьких завдань в межах спільного групового проекту тощо), надання вільного простору для ініціативи, індивідуальної відповідальності, діалогізації навчальної взаємодії, формування мети навчального процесу в

кооперації викладача та студентів.

У практиці підготовки майбутніх учителів достатньо ефективними виявилися такі форми залучення їх до творчої діяльності, як зустрічі з провідними науковцями країни, вчителями, творчою інтелігенцією, написання курсових і дипломних робіт, проведення студентських наукових конференцій, предметних олімпіад тощо.

Висока результативність творчої активності майбутнього учителя детермінована двома визначальними, співвіднесеними із освітньою та професійною діяльністю аспектами: розвитком творчої активності студентів у вищому навчальному закладі і подальшою організацією творчого пошуку вчителя у школі. З огляду на зазначене, одним із завдань підготовки майбутніх педагогів є розвиток їхніх творчих здібностей, формування нестандартного мислення, набуття у вищому навчальному закладі вмінь та навичок реалізовувати навчально-виховний процес на творчому рівні у майбутньому.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на основі аналізу психолого-педагогічної літератури нами виокремлено наступні умови формування творчих здібностей майбутніх учителів початкової школи: мотивація навчальної діяльності, оволодіння дидактико-технологічними знаннями, спрямованими на розвиток творчості; використання різноманітних методів і форм роботи спрямованих на розвиток творчих здібностей; створення творчого клімату, залучення студентів до творчої діяльності та самостійна робота майбутніх вчителів початкових класів. Але проведене дослідження не є вичерпним у розробці даної проблеми. Виконана робота дозволяє побачити перспективи подальшого вивчення проблеми визначення умов розвитку творчих здібностей майбутній вчителів початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: Основы педагогики творчества / Андреев В. И. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1988. – 288 с.
2. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.
3. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя / В. И. Загвязинский // Сов. педагогика. – 1988. № 1. – С. 70-75.
4. Новий тлумачний словник української мови. – К. : Аконт, 1998. – 910 с.
5. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. О месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира / С. Л. Рубинштейн. – М. : АНССР, 1957. – 328 с.
6. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник / Сисоєва С. О. – К. : Міленіум, 2006. – 346 с.
7. Torrance E.P. The nature of creativity as manifest in its testing / Ellis Paul Torrance// R. Sternberg, T. Tardif (eds). The nature of creativity. - 1988. – P. 43-75.